

A normalitás kritikus

Laudáció O. Réti Zsófiáról a Kálmán C. György-díj átadásakor*

Áttekintve O. Réti Zsófia munkásságát, kellemes meglepetés volt látni, hogy ennek a kiváló irodalomkritikusnak mennyire komoly kultúrakutatói háttere van. Publikációinak több mint a fele filmművészettel, ludológiával, videójátékokkal foglalkozik (ő szerkesztette a *Filológiai közlöny* „Nyelv és játék” tematikus dupla számát), a repertoárjában szerepelnek tévésorozatok, könnyűzene, például a szocializmus korának könnyűzenei újságírásáról is írt. 2018-ban megjelent [monográfiája](#) a nyolcvanas évek magyar kulturális emlékezetéről szól. Írásait alaposan alátámasztott ideológiakritikus szemlélet és a kritikai elméletekben igényes tájékozódás jellemzi (a frankfurti iskola, a posztkoloniális és a genderelméletek stb.), azaz se nem úgynevezett elméletimportőr, se nem doktrínér.

Kritikusként a világirodalom a magyarnál hangsúlyosabban jelenik meg írásaiban, vannak visszatérő kedvencei, Abdulrazak Gurnah, Cormac McCarthy, [Ali Smith](#), Zadie Smith. Angolul legalább annyit publikál, mint magyarul, ez persze anglistaként, a Debreceni Egyetem Angol–Amerikai Intézetének adjunktusaként magától értetődő. Tagja volt az ÉS-kvartettnek. A laudációra készülve végignéztem az összes olyan felvételt, amelyben ő is szerepel, és örömmel mondhatom, hogy egyéni látásmódot képviselt, üdítő szemléleti frissességet hozott az akkori kritikuscsoportba, továbbá örömteli, hogy ezáltal kissé szélesebb nyilvánosság ismerte meg felfogását.

Sokat gondolkoztunk a kuratóriumban a kollégákkal, hogy ki kapja idén a díjat a több kiváló jelölt közül. Én azért örülök, hogy rá esett a választás, amit ő az egyik ÉS-kvartettben így fogalmazott meg: „egyik legfontosabb gócpontom a normalitás”. Azt hiszem, elsőre akármilyen kevésnek hangzik is ez, mégis azt kell mondanom, hogy O. Réti valóban *nagyon normális szerző*, a normalitás az írásainak mércéje, hogy ne mondjam a normalitás a normája. Stílusa tiszta, de árnyalatgazdag, tucatnyi írását olvasva végig lekötötte a figyelmemet, akármiről, tőlem akár távol álló területekről írt. Igazi közvetítő tehetség, nyelvszakosként minden mediátori képessége megvan: közel tudja hozni a távolit. Ez akkor jutott eszembe, amikor a tanzániai Nobel-díjas, Abdulrazak Gurnah *Utóéletek* című regényéről szóló írását olvastam. Egyébként ez az, ami leginkább rokonítja őt Kálmán C. György kritikusi felfogásával: érthetően, érdekesen, az olvasó iránti előzékenységgel ír. Kálmán C.-nél persze jóval tapintatosabb bírálatai megfogalmazásában, nem olvastam tőle olyat, hogy gúnyolt vagy leszúrt volna szerzőt.

Rendszeresen idézik írásait, látszik, hogy egyre többen mértékadó kritikusnak tekintik. Bognár Péter korábbi könyvéről beszélgetve a kvartettben azt találta mondani, hogy a regény egyik mondatából jó könyvcím lehetett volna. És lássatok csodát! A tavaly megjelent Bognár-könyvnek épp ez lett a címe: »*Elmesz, visszajössz, sose halsz meg*«. Ritka, hogy egy kritikusnak ennyire instant hatása legyen az irodalomra.

Bár rendkívül széles a látóköre, és sokat ír világirodalomról, örömmel látom, hogy a regionális szemlélet is fontos számára. Pontosabban a régió, Borsod és Miskolc, ahonnan származik. Azt hiszem, nem holmi vidéki büszkeségről van szó (noha azzal sem volna semmi probléma), hanem arról a szemléletről, ami decentralizál, ami egy olyan erősen fővárosközpontú kultúrában, mint amilyen a magyar, már önmagában figyelemre méltó. Bánhidi Lilla *Sorsod Borsod* című krimijéről írt [kritikájában](#), illetve a könyvbemutatón érzékenyen és szellemesen tárta fel a miskolci és a budapesti nézőpont különbségeit. Az ilyen, belső különbségekre érzékeny embereknek köszönhető, ha értékesnek látjuk a magyar társadalom heterogenitását. Egyébként Kálmán C.-re emlékeztet abban is, hogy nem fél megjeleníteni magát a kritikában. „Jelen sorok

szerzője Bánhidi Lillához, illetve a regény főszereplőjéhez [...] hasonlóan Miskolcon nőtt fel” – írja. Tudjuk, hogy ez mennyire kockázatos, de ahogy Kálmán C.-nél, nála sem lesz öntetszelgő vagy hivalkodó ettől még a szöveg, sőt a kritikus érintettségének vállalása hitelesítő retorikai hatás, ami által közelebb kerül az olvasóhoz, azaz a kritika közvetítő szerepét is jobban betölti. Van ennél komolyabb munkája is, ahol a személyes involváltság egyenesen a koncepció része. Doktori értekezése *Nekünk nyolcvan* címmel a nyolcvanas évek átformálódó kulturális emlékezetéről szól, és nagy hangsúlyt kap benne az akkor születettek, tehát saját nemzedéke, a „Kacsamesék-generáció” ambivalens viszonya ehhez az évtizedhez.

Kálmán C. György kritikáinak stílusához tartozik, hogy ötletes felütésekkel szerette megragadni az olvasó figyelmét. Ez megint olyasmi, ami O. Réti Zsófiától sem áll távol. *Erre példa az izlandi szerző, Sigríður Hagalín Björnsdóttir Deus című disztópiájáról írt kritikája.* Az AI térnyeréséről szóló könyv bemutatását úgy kezdi, hogy bemásolja, milyen kritikát íratott róla a ChatGPT-vel. Majd rámutat – nemcsak a ChatGPT tévedéseire, hanem arra is –, hogy „amennyiben az ehhez hasonló pszeudoszövegek bármilyen szemantikai tartalmat produkálnak, az véletlen, az MI-modell hallucinációja”. Csak ezek után fejt ki, hogy az izlandi regény éppen arról szól, miként lesznek földönfutóvá a hozzánk hasonló bölcsészfélék a közeljövőben, mert a pszeudoszövegeket produkáló MI elveszi a munkájukat. Ezek után teológiai szempontból és a science-fiction hagyományai felől olvassa a regényt igen tanulságosan, de ezt már nem részletezem. Mindenkinek ajánlom ezt az írást, akár egyetemi oktatóanyagként is, ha azt kell bemutatni a hallgatóknak, hogy mi a különbség egy ChatGPT által, illetve egy okos, invenciózus humán kritikus által létrehozott szöveg között. Erre a célra szerintem ennél nem kell frappánsabb példa.

Végül O. Réti Zsófia egyetlen kritikájára térek még ki. Az igen rétegzett, rövidebbé ellenére bravúros szöveg a nemrég elhunyt György Péter *Lépcsőházi katarzisa*ról szól, az Élet és Irodalomban jelent meg. Egy nagy tudós roppant személyes művéről van szó. György Péter néhány édesanyjáról szóló könyve megköveteli, hogy a recenzió magabiztos legyen a retorika, a holokauszt-diszkurzus, az emlékezetkutatások, a gyászlelektan és ki tudja, még mi minden területén, ugyanakkor legyen füle a könyv személyességére. O. Réti kiválóan tudta a társadalomtudományi és esztétikai referenciakészletet ötvözni az érzékeny téma megkövetelte stílussal.

Zárásképpen annyit mondhatok, hogy O. Réti Zsófia a normalitás kritikusa, és az ilyenre ma nagy szükség van. Invenciózus, széles látókörű, figyelmes és jó tollú szerző, így biztos vagyok benne, hogy Kálmán C. György sok hátrahagyott pipája közül az egyik idén is jó helyre kerül.

*Elhangzott 2026. január 6-án az ELTE HTK Irodalomtudományi Kutatóintézetben.